

Ключевые слова: профессиональная мотивация, профессиональный выбор, факторы профессиональной мотивации юриста, направленность профессиональной мотивации юриста.

PROFESSIONAL MOTIVATION OF THE LAWYER: THEORETICAL AND EMPIRICAL ASPECTS

Pogribna V. L.

In the article it is shown that the determination of the essence, types and mechanisms of the formation of professional motivation of lawyers have not only theoretical but practical meaning. The paper presents the results of the analysis among the students about the reasons why they chose the profession of the lawyer, factors, what influenced their choice and their intentions for the further professional work and career as lawyers.

Key words: professional motivation, professional choice, factors of professional motivation of a lawyer, the professional motivation of a lawyer.

УДК 340.12

О. В. Сердюк, доктор юридичних наук, професор

ЗАСАДИ РОЗРІЗНЕННЯ ЕВОЛЮЦІЙНИХ ФОРМ СОЦІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ПРАВОЗНАВСТВІ

Розглянуто методологічні аспекти дослідження еволюції соціологічного підходу в пізнанні права. Запропоновано розрізнення еволюційних форм соціологічного пізнання права на основі виділення типів наукової раціональності. Визначено загальні ознаки типів раціональності та особливості їх вияву в соціологічному пізнанні права в рамках соціології та правознавства.

Ключові слова: соціологічний підхід у пізнанні права, соціологія права, наукова раціональність, зміна наукових парадигм.

Актуальність проблеми. Соціологічний підхід у сучасному правознавстві може бути адекватно розкритий лише з урахуванням його еволюції. Особливо важливим це стає в періоди фундаментальних світоглядно-теоретичних змін, що стосуються всієї системи наук про суспільство. Необхідно врахувати методологічні трансформації соціологічного підходу, оскільки його сучасний стан може отримувати несуперечливе пояснення лише з урахуванням його еволюції. Такий аспект аналізу є елементом філософсько-правової реф-

лексії, органічно включаючись у це дослідження та отримуючи від нього специфічні ознаки методологічного дослідження, які його відрізняють від досліджень у рамках таких наукових дисциплін (наукових напрямів, субдисциплін), як історія політичних і правових вчень, історія соціології права, історія філософії права і под. Замість завдань описування, систематизації величезного масиву теоретичних знань, що існували на різних історичних етапах (ідеї, теорії, концепції та ін.), на перший план виходить завдання виявлення логіки зміни гносеологічних і епістемологічних засад конкретно-історичних різновидів теоретичного знання, встановлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків досліджуваного феномену на різних етапах його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом у дослідженнях проблематики соціологічного пізнання права аксіоматичним є положення про те, що соціологічний підхід до пізнання права – продукт певної теоретичної і світоглядної еволюції, яка може бути розкрита лише в широкому соціокультурному контексті. Вирвати його із цього історичного контексту означає обмежити можливості пояснення реального феномену, який завжди є поєднанням сучасного та «минулого, що затрималося в сьогодні» [1, с. 21].

Практично всі найбільш ґрунтовні дослідження, які своїм предметом мали розкриття наукового статусу соціологічного підходу, урахували еволюційний аспект [2–8]. Однак у цих дослідженнях не повною мірою враховується те, що незмінність онтологічних та епістемологічних засад соціологічного підходу має дуже обмежений характер, підтримуючись лише штучно, переважно за рахунок позанаукових механізмів.

Вітчизняні автори часто нехтують цією обставиною і намагаються асоціювати соціологічний підхід з його «класичними» ранніми формами, поширеними в ХІХ ст. Однак таке спрощення проблеми є неадекватним сучасному стану розвитку і правової науки, і соціального пізнання взагалі.

Метою статті є обґрунтування можливості та необхідності в аналізі проблематики становлення та розвитку соціологічного підходу до пізнання права враховувати загальні наукознавчі критерії, що базуються на розрізненні типів наукової раціональності.

Вклад основного матеріалу. Існують різні за своїми світоглядно-теоретичними засадами підходи до розрізнення еволюційних форм соціологічного пізнання права, які об'єднує прагнення вийти за рамки суто «історико-хронологічних» критеріїв.

Для відтворення внутрішньої логіки цього процесу західні дослідники досить часто намагаються виділити його періоди (фази). Використовуються різні підстави для такої типології. Однак загальна тенденція полягає у використанні не «персоніфікованих», а більш загальних критеріїв, пов'язаних з інституційними відмінностями, місцем та завданнями у системі наук про право.

Наприклад, Ф. Селзнік виділяє три стадії, які він ідентифікує з динамікою соціальних та пізнавальних функцій соціологічного підходу в правовому дискурсі:

а) «примітивна, чи місіонерська, стадія», яка характеризується відсутністю чітких теоретичних обґрунтувань можливості застосування соціологічного підходу у сфері правопізнання та обмежується окремими спробами екстраполяції соціологічних теоретичних моделей на правознавство;

б) стадія «набуття соціологічного професіоналізму», що стосується не тільки рівня професійних знань соціологів про право, а юристів – про соціальність, а й можливості самостійного формулювання теоретичних та прикладних проблем;

в) стадія, коли соціологи перестають виконувати «допоміжні ролі» і намагаються створити загальну теорію «права як соціального феномену» [9, с. 94].

Р. Томашич також говорить про три фази розвитку соціологічного підходу, але як критерії пропонує теоретико-методологічні орієнтації та соціокультурний контекст.

Перший, «європейський етап» відзначено діяльністю «творців-засновників» соціологічного підходу: М. Вебера, Е. Дюркгейма, Є. Ерліха, Л. Петражицького, О. Жені, Ж. Гурвіча, М. Тімашева. Їхні дослідження були зосереджені на аналізі взаємозв'язку між правом і соціальним розвитком, мали макросоціологічний характер та повинні були визначити загальнотеоретичні рамки соціологічного дослідження права. Цей період закінчився в 20–30-х рр. ХХ ст.

Другий, «американський етап» відзначається звуванням проблематики до переважно емпіричних досліджень, що розглядаються як передумова «соціальної інженерії за допомогою права». Хоча ознаки такої орієнтації з'являються ще на початку ХХ ст. у працях не тільки американських, а й європейських дослідників, повною мірою вона виявилася в «правовому реалізмі» і «соціологічній юриспруденції» Р. Паунда та досягла свого піку на початку 60-х рр. ХХ ст. У соціологічному середовищі значення цього етапу невинуватно перебільшується. У численних публікаціях вітчизняних авторів повторюється теза А. Подгурецького про те, що соціологія права виникла як галузь знань саме на початку 60-х рр. [6].

Третій, «інтернаціональний етап» починається як реакція на обмеженість емпіричних підходів і наростаючу проблемність у розвитку західного права. Його найбільш істотними ознаками були: а) «ренесанс» класичних соціологічних чи соціально-філософських теорій права (Вебера, Маркса, Дюркгейма); б) спроби створення нових узагальнюючих теорій на «непозитивістських засадах»; в) поєднання теоретичних досліджень з емпіричними соціальними дослідженнями [7, с. 6–9].

Як наведені, так й інші аналогічні типології фіксували внутрішні характеристики підходу в його динаміці і зміні епістемологічних та онтологічних постулатів. Однак «внутрішні» критерії повинні поєднуватися з тими, що відображають включеність розглядуваного феномену в більш загальний соціокультурний контекст розвитку наукового знання. Саме на цих аспектах робить акцент сучасна філософія науки, намагаючись відповісти на запитання про джерела і форми визрівання нинішніх теоретичних і світоглядних проблем правознавства. Тому в історії політико-правових ідей, а також інших форм соціального знання все частіше розпочинаються спроби осмислити їх на основі зміни типологічних різновидів наукового знання, типів наукової раціональності, що визначає природу та зміст наукового дискурсу.

Тип науки – це певний стандарт наукового пізнання, що охоплює не тільки його світоглядні, гносеологічні і епістемологічні характеристики, а й особливості інституційного статусу науки, її соціальну організацію, функції і под. Існують певні термінологічні розходження у визначенні моделі розвитку науки. Але практично всі вітчизняні і зарубіжні автори виділяють три «парадигми» наукового знання, тобто три моделі його побудови. Використовуючи термінологію В. Ільїна, це «класична», «некласична», «неонекласична» наука [10]. Зміна цих типів науковості дозволяє зафіксувати найбільш істотне в динаміці наукового знання. Хоча стосовно певного етапу можна говорити тільки про пануючий тип, тому що реально вони існують паралельно і їхній взаємозв'язок (співвідношення) завжди необхідно осмислювати. Гіпотеза нашого дослідження полягає у можливості розгляду типології соціологічного підходу в правопізнанні на основі зміни типів наукового пізнання, що припускає виділення істотних ознак цих трьох типів наукового пізнання в тих специфічних виявах, які вони отримували в правовому дискурсі. Більшість сучасних дослідників відзначають, що правова наука формувалася на принципах класичної науки, які продовжують визначати її базові епістемологічні характеристики. Разом з тим її розвиток не був ізольованим від загальних тенденцій розвитку соціального знання, що робить необхідним визначення механізмів та наслідків впливу таких тенденцій на розвиток правознавства [11, с. 12–18].

Класичний тип науки оформлюється в XIX ст., коли власне і відбувається її становлення як особливого суспільного феномену, складаються певні гносеологічні, епістемологічні, світоглядні стандарти. До останнього часу ці стандарти інтерпретувалися як універсальні атрибути науки взагалі. Слід звернутися до навчальної літератури з теорії права, а особливо до узагальнюючих теоретичних праць у галузевих юридичних науках, аби пересвідчитися, що такі принципи (на відміну від домінуючих світоглядних засад сучасної соціологічної науки) визнаються ознаками наукового дискурсу сучасного правознавства. Серед них основними є такі: а) найвний реалізм – визнання

дзеркально-безпосередньої відповідності знання і дійсності, тобто онтологізація продуктів пізнавальної діяльності; б) фундаменталізм – визнання унітарних основ світу й установка на жорстко детерміністські пояснення, монотеоретизм, що витісняє варіативність та полісемантичність світосприйняття; в) фіналізм – уявлення про можливість досягнення істини в остаточному і завершеному вигляді; г) імперсоналізм – усунення особистості, індивідуальності, відмова від цінностей, мислення в схемах типу «наслідок – слідство – причина – наслідок»; ґ) есенціалізм – розрив сутності і явища, орієнтація на відтворені за існуючою сутністю ті якості, що втілюють внутрішні пануючі засади пізнання; д) аналітизм – жорсткий розподіл пізнавальної діяльності на предмет і метод, світу – на світ реальний і світ у пізнанні, цілого – на підстави і под.; е) суматизм – зведення складного до простого з наступною реконструкцією комплексних феноменів як агрегату елементарних складових.

Некласична наука – якісно новий тип наукового пізнання, формування якого розпочинається вже на початку ХХ ст. Її стилеформуючими ознаками звичайно вважають такі: а) персоналізм – заперечення монізму і панлогізму на основі допущення повнокровного реально існуючого суб'єкта пізнання і дії; б) прагматизм – пріоритет інструментальних цінностей пізнання; в) інтегратизм – визнання багатомірності, поліваріантності дійсності; г) феноменологізм – конституювання дійсності як продукту «соціального конструювання»; ґ) поліфундаментальність – відмова від моністичного субстанціоналізму з прийняттям образу цілісної, багаторівневої реальності; д) антиспоглядальність – визнання включення суб'єкта пізнання в діяльність, що і формує об'єкт пізнання; е) релятивізм як онтологічний, так і епістемологічний; є) додатковість – свідоме використання в науковому дослідженні взаємовиключних понять (теорій, підходів); ж) еволюціонізм – визнання процесуальності об'єктів науки, їхньої мінливості і рухливості; з) методологічний плюралізм – орієнтація не на конфронтацію підходів, а на їхню координацію.

Неонекласична (чи постнекласична) наука лише починає формуватися в 80–90-ті рр. ХХ ст. як форма наукової раціональності епохи постмодерну. Можна говорити про декілька її істотних ознак: а) визнання несуперечності знання і цінності; б) усунення конфлікту чи протистояння з іншими формами знання (як усередині науки, так і між науковим і позанауковим знанням); в) послідовне проведення антропоцентризму – аж до заміни поняття «істина» антропоною ознакою корисності (тобто прийняття принципу «знання – засіб»); г) нелінійний характер розвитку наукового знання. Крім того, у сучасному науковому дискурсі зберігаються всі риси класичної і некласичної науки, що не суперечать цим принципам.

Висновки. Такими є три основних типи наукового знання, взаємодія яких багато в чому дозволяє структурувати форми і різновиди застосування соціо-

логічного підходу в пізнанні права. Загалом така динаміка досить чітко виявляється в дисциплінарних межах соціологічної науки, переважно соціології права як спеціальної соціологічної науки. Однак щодо правової науки навряд чи можна говорити про зміну типів наукової раціональності як чіткої та завершеної у своїх епістемологічних формах процес, оскільки в ній пануючим залишається класичний тип наукової раціональності (наукового пізнання), що зазнає суперечливих за своїми наслідками впливів динаміки соціокультурного середовища соціального пізнання.

Соціальна цінність правової науки, її призначення визначаються зв'язками з юридичною практикою, а це робить її більш консервативною, менш чутливою до загальних парадигмальних зрушень у науковому пізнанні. Хоча навряд чи це може бути підтвердженням того, що вона є, як це стверджував А. Менгер ще на початку ХХ ст., «найбільш відсталою в методологічному відношенні наукою». У контексті правознавства йдеться про інший спосіб методологічних трансформацій, що відбуваються співзвучно із загальними зрушеннями в стилях наукового пізнання, але при збереженні в основі правового дискурсу гносеологічних і епістемологічних стандартів класичної науки. Тим більш важливо зрозуміти ті методологічні зрушення, що у самій правовій науці є відповіддю на динаміку і права, і соціального життя в цілому, і що локалізуються, як правило, у сфері її взаємодії з іншими сферами наукового знання. У цьому відношенні засвоєння сучасних соціологічних теорій пояснення правових феноменів стає одним із ключових методологічних ресурсів сучасного правознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Giddens A. Central Problems in Social Theory / A. Giddens. – Berkley, 1979. – 278 p.
2. Карбонье Ж. Юридическая социология : пер. с фр. / Ж. Карбонье. – М. : Прогресс, 1986. – 351 с.
3. Gurvitch G. Sociology of Law / G. Gurvitch. – L. : Routledge and Kegan Paul, 1947. – 381 p.
4. Hunt A. The Sociological Movement in Law / A. Hunt. – L. : Macmillan, 1978. – 340 p.
5. Milovanovic D. An Introduction to the Sociology of Law / D. Milovanovic. – N. Y. : Criminal Justice Press, 2003. – 327 p.
6. Podgorecki A. Law and Society / A. Podgorecki. – L. : Routledge and Kegan Paul, 1974. – 341 p.
7. Tomasic R. The Sociology of Law. Trend Report / R. Tomasic. – L. : 1986. – 149 p.
8. Trevino A. J. The Sociology of Law: Classical and Contemporary Perspectives / A. J. Trevino. – Milano : St. Martin Press, 1996. – 480 p.
9. Selznick P. The Sociology of Law / P. Selznick // Sociology Today. Problems and Perspectives. – N. Y. : Merton, Broom, 1959. – P. 90–121.
10. Ильин В. В. Классика – неклассика – неонеклассика: три эпохи в развитии науки / В. В. Ильин // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 7, Философия. – 1993. – № 2. – С. 16–35.

11. Гарник А. В. Философия права: предметная специфика, место и значение в системе социально-гуманитарного знания / А. В. Гарник. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 1998. – 160 с.

ОСНОВЫ ВЫДЕЛЕНИЯ ЭВОЛЮЦИОННЫХ ФОРМ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ПРАВОВЕДЕНИИ

Сердюк А. В.

Рассмотрены методологические аспекты исследования эволюции социологического подхода в познании права. Предложено различение эволюционных форм социологического познания права на основании выделения типов научной рациональности. Определены общие признаки типов рациональности и особенности их проявления в социологическом познании права в рамках социологии и правоведения.

Ключевые слова: социологический подход в познании права, социология права, научная рациональность, изменение научных парадигм.

DISTINCTION FUNDAMENTALS OF THE EVOLUTIONARY FORM IN SOCIOLOGICAL APPROACH TO JURISPRUDENCE

Serdyuk O. V.

The article deals with the methodological aspects of the study on sociological approach evolution to the knowledge of law. Distinction of evolutionary forms of sociological knowledge on the basis of the right types scientific rationality allocation has been proposed. Common criteria for rationality types and features of their manifestation in the sociological knowledge of law in sociology of law and jurisprudence have been identified.

Key words: sociological approach to the knowledge of law, sociology of law, scientific rationality, changing scientific paradigms.

УДК 316.612

О. О. Маркозова, кандидат соціологічних наук, доцент

РОЛЬ КУЛЬТУРЫ У РОЗУМІННІ ЖИТТЄВОГО УСПІХУ ЛЮДИНОЮ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

Проаналізовано вплив культури на трансформацію уявлень людини європейської ментальності щодо сутності і шляхів досягнення життєвого успіху. Доведено, що сьогодні у європейських країнах відбувається наростання індивідуалізму громадян,